

DIALECTICS OF GLOBAL PROCESSES. GLOBALIZATION, GLOBAL PROBLEMS AND GLOBALISM

Boymurodova Marjona Bahodir qizi
Tashkent State University named after Alisher Navoi
University of Uzbek Language and Literature Uzbek
Faculty of Language and Literature 1st year student

Global jarayonlar dialektikasi. Globallashuv, global muammolar va globalistika

Boymurodova Marjona Bahodir qizi
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat
O'zbek tili va adabiyoti universiteti o'zbek
tili va adabiyotini o'qitish fakulteti
1-kurs talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada globallashuv va uning turli tomonlari, dunyoning so'nggi yuz yillik ichida yuz bergan integratsiyalashuvining qay darajada ekanligi, yangi davrning tahdidlariga munosib javob berish uchun zarur bo'lgan amaliy siyosiy ishlarning istiqbollari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Globalistika, Globallashuv, universallashtirish, pirovar, konseptsiya, skeptiklar, imperializm, geosiyosat, liberallashtirish, g'arblashuv

INTRODUCTION

“Ilk bor olamshumul ahamiyat kasb etgan bizning tarixan yangi sharoitimiz yerda odamlarning real birligidan iboratdir. Zamonaviy aloqa vositalarining texnik imkoniyatlari sharofati bilan sayyoramiz insonga to'la ochiq bo'lgan yagona yaxlitlikka aylandi”.

K.Yaspers

“Globalistika” atamasi globallashuvning turli jihatlari va global muammolarga oid ilmiy, falsafiy, madaniy va amaliy taqqiqotlarni, jumladan ularning olingan natijalarini, shuningdek, ayrim davlatlar darajasida ham, xalqaro miqyosda ham iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy jabhalarda ijro etish borasidagi amaliy faoliyatni ifodalash uchun qo'llaniladi.

Globalistika – jahon rivojlanishining eng yangi tendensiyalarini anglab yetish borasidagi ko'p sonli sa'y-harakatlar globallashuv jarayonlarining mohiyati, tendensiyalari va sabablarini, ular ta'sirida yuzaga kelayotgan global muammolarni aniqlash va bu jarayonlarning oqibatlarini anglab yetishga qaratilgan fanlararo ilmiy tadqiqotlar sohasi – globalistika paydo bo'lishiga olib keldi. Kengroq ma'noda «globalistika» atamasi globallashuvning turli jihatlari va global muammolarga oid ilmiy, falsafiy, madaniy va amaliy tadqiqotlarni, jumladan ularning olingan natijalari, shuningdek ularni ayrim davlatlar darajasida ham, xalqaro miqyosda ham iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy jabhalarda amalga joriy etish borasidagi amaliy faoliyatni ifodalash uchun qo'llaniladi.

Globalistika mustaqil ilmiy yo'nalish va ijtimoiy amaliyot jabhasi sifatida 1960-yillarning oxirlaridan e'tiboran shakllana boshladi, lekin uning paydo bo'lishi uchun obyektiv asoslar ancha oldin yuzaga kelgan edi.

Globalashuv – jamiyat hayotining turli jabhalarida butun yer sayyorasi uchun yagona boʻlgan tuzilmalar, aloqalar va munosabatlarning shakllanishi, universallashtirish jarayonidir. Shuningdek, globalashuv global makonning tutashligi, yagona jahon xoʻjaligi, umumiy ekologik oʻzaro aloqadorlik, global kommunikatsiyalar va shu kabilar bilan tavsiflanadi.

Hozirgi globalashuv jarayonlarining ilk nishonalariga XV asr oxirlaridan boshlab duch kelish mumkin, XIX asr boshiga kelib esa u amalda real shakl-shamoyil kasb etdi. Bu pirovardida yagona iqtisodiy va siyosiy jahon maydoni shakllanishiga olib kelgan buyuk geografik kashfiyotlar yuz bergan davr edi. Ayni shu davrda dunyoni tushunishga nisbatan geotsentrik yondashuvlar geliotsentrik yondashuvlarga oʻrin boʻshatdi, insoniyat esa, nihoyat, kun va tunning almashishini toʻgʻri talqin qilishga muvaffaq boʻldi. Fan falsafadan ajralib chiqib, bilimlar toʻplanishi va texnikaning rivojlanishiga kuchli turtki berdi, fan-texnika taraqqiyoti va sanoat inqilobi yuz berishiga sabab boʻldi. Soʻngi zikr etilgan voqealar pirovard natijada insonning tabiatni oʻzgartiruvchi imkoniyatlari va uning atrof-muhit bilan munosabatini butunlay oʻzgartirdi.

1911- yilda Internet paydo boʻlganidan soʻng dunyo informatsion jihatdan ham uzil kesil tutashdi. Kompyuter inqilobi va internet tarmogʻining rivojlanishi chegaralardan boshqa hamma narsa mavjud boʻlgan yangi axborot maydonini vujudga keltirdi. Serqirra globalashuv siyosatning ham sezilarli darajada oʻzgarishiga olib keldi.

Globalashuv konsepsiyasidan kelib chiqqadigan 6 ta asosiy istiqbol mavjud. Bu globalashuvning hamma joyda ekanligiga ishonadigan “skeptiklar”. Shuningdek, “globalashuv imperializm” deb hisoblaydigan odamlar ham bor, bu Gʻarb dunyosidan kelib chiqqan boyitish jarayoniva baʼzi odamlar globalashuvni buzayotgani “Globalashuv” deb nomlangan yangi nuqtai nazar mavjud.

Globalashuv besh asosiy mezonlar boʻyicha belgilanishi mumkin: xalqarolashtirish, liberallashtirish, universalizatsiya, Gʻarblashuv va halokatlanish. Liberallashtirish koʻplab savdo toʻsiqlari olib tashlangan va “harakat erkinligi”ni yaratadigan tushunchadir. Globalashuv universalizatsiya sifatida tanilgan “har bir kishi bir xil boʻlishni xoxlaydigan” dunyoni yaratdi. Gʻarblashuv gʻarb dunyo qarashidan jahon miqyosidagi jahon miqyosidagi jahon modelini yaratishga, hududlarni va chegaralarni “yoʻqotish”ga olib keldi.

Globalashuvning sabablari:

1. XX asr xalqaro geosiyosatidagi oʻzgarishlar
2. Sovuq urushning tugashi
3. Kapitalistik modelning konsolidatsiyasi
4. Iqtisodiy bozorlarni kengaytirish zarurati
5. Telekommunikatsiya va axborot texnologiyalari dagi inqilob
6. Kapital bozorlarini ozod qilish

Globalashuv sharoitida siyosiy, iqtisodiy va maʼnaviy xavfsizlikka salbiy taʼsir etuvchi maʼnaviy tahdidlar, jamiyatning onggi, ruhi va turmush tarzini oʻzgartirish uchun turli xil usul va vositalarda kurash olib bormoqda. Bunday yovuz maqsadni amalga oshiruvchi kuchlar oʻzlariga obyekt sifatida mafkurasi toʻliq shakllanmagan, ijtimoiy-iqtisodiy holati yetarli darajada boʻlmagan, oʻzining nasriy anʼanalaridan uzoqroq boʻlgan jamiyatlarni oʻzlariga nishon sifatida tanlab olishadi. Chunki mana shunday muhitda insonlarga taʼsir oʻtkazish, ularni oʻz manfaatlari doirasida harakatlantirish “samarali natija” beradi. Zero, har qanday

jamiyat a'zolari muayyan g'oya atrofida birlashib, milliy qadryatlarga sodiq holda hayotni davom ettirishsa, ular har qanday tahdidlardan muhofazalangan bo'lishadi. Shu o'rinda Yurtboshimiz ta'kidlab o'tganlaridek "Globallashuv jarayoni hayotimizga tobora tez va chuqur kirib kelayotganligining asosiy omili va sababi xususida gapirganda shuni obyektiv tan olish kerak – bugungi kunda har qaysi davlatning taraqqiyoti va ravnaqi nafaqat yaqin va uzoq qo'shnilar, balki jahon miqyosida boshqa mintaqa va hududlar bilan shunday chambarchas bog'lanib boryaptiki, biror mamlakatning bu jarayondan chetda turishi ijobiy natijalarga olib kelmasligini tushunish, anglash qiyin emas".

Globallashuv jarayonining o'ziga xos jihati shundan iboratki, hozirgi sharoitda u mafkuraviy ta'sir o'tkazishning nihoyatda o'tkir quroliga aylanib, har xil siyosiy kuchlar va markazlarning manfaatlariga xizmat qilayotganini sog'lom fikrlaydigan har qanday odam, albatta, kuzatishi muqarrar. SHunday bo'lsa ham, globallashuv jarayoni ta'siri ostida bu immuniti yuzaga chiqarishda har bir davlatning milliy g'oya va mafkurasi alohida ahamiyatga ega. Albatta, bunda, mafkura negizi vatanga muhabbat, sadoqat, ishonch tuyg'ulariga yo'g'rilgan bo'lib, ajdodlarning asriy orzusi bo'lgan tinchlik va osoyishtalik, uni asrab-avaylash, mustahkamlash hamda asrlar osha davom etib kelayotgan urf-odatlarimiz, qadriyatlarimiz, an'analarimizni kelajak avlodlarigacha yetib borishini ta'minlash, maqsadiga qurilgan bo'lgandagina, mafkuraviy immunitet yuzaga chiqadi.

Har bir ijtimoiy hodisaning ijobiy va salbiy tomoni bo'lgani singari globallashuv jarayoni ham bundan mustasno emas. Hozirgi paytda uning g'oyat o'tkir va keng qamrovli ta'sirini deyarli barcha sohalarda ko'rish mumkin. Ayniqsa, davlatlar va xalqlar o'rtasidagi integratsiya, hamkorlik aloqalarining kuchayishi xorijiy investitsiyalar, kapital va tovarlar, ishchi kuchining erkin harakati uchun qulayliklar vujudga kelishi, ko'plab yangi ish o'rinlarining yaratilishi, zamonaviy kommunikatsiya va axborot texnologiyalarining, ilm-fan yutuqlarining tezlik bilan tarqalishi, turli qadriyatlarining umuminsoniy negizda uyg'unlashuvi, sivilizatsiyalar aro muloqotning yangicha sifat kasb etishi, ekologik ofatlar paytida o'zaro yordam ko'rsatish imkoniyatlarining ortishi – tabiiyki, bularning barchasiga globallashuv tufayli erishilmoqda. Ammo, bir qancha muammolar ham yo'q emas. Bu shunday muammolarki, ular o'z ko'lami, qamrovi jihatidan xilma-xil va butun yer shariga, butun insoniyatning manfaatlariga dahl qiladi, uning kelajagiga xavf soladi hamda ular butun xalqaro hamjamiyatning ishtiroki bilangina hal etilishi mumkin. Global muammolar XX asr mahsulidir va ularning paydo bo'lishi insoniyat faoliyati bilan bog'liq. Global muammolar tug'ilishining sababi inson faoliyati bilan bugungi tabiatdagi va jamiyatdagi ahvol o'rtasidagi qarama-qarshilikning o'sib borishidir. Global muammolar u yoki bu darajada ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, huquqiy nuqtai-nazardan ilmiy tahlil etilgan. Ayni vaqtda davrimizning umumbashariy muammolarining falsafiy talqini ham ilmiy adabiyotlarda o'z ifodasini topmoqda va bu "global muammolar falsafasi" deb nomlanuvchi falsafiy fan tarmog'i vujudga kelishiga olib keldi.

O'zbekistondagi eng jiddiy muammolar – bu poraxo'rlik va korrupsiya. Toki bu muammoga qarshi hukumat kurash olib bormas ekan, u hatto davlat poydevorini siljita oladigan katta kuchga aylanib qoladi. Poraxo'rlikka qarshi kurashmasa bo'lmaydi, o'zi tugamaydi u, avj olib ketaveradi. Hamma sohada bor. Masalan, narx-navoni tekshirish o'rniga kelib, pora olib, indamasdan ketaveradi. Bozorda narx-navoning oshib ketishi shu poraxo'rlikka bog'liq.

Shunga qarshi davlatimiz jiddiy kurash olib borishi kerak, chunki davlat kurash olib bormasa, davlatning o'ziga ham katta xatar tug'iladi. O'zbekistonning yerosti va yerusti boyliklari ko'p. Boy mamlakat. Paxta, tilla zaxiralari bor. Juda rivojlanib ketishi kerak. Bunga poraxo'rlik va korrupsiya to'siq. Hamma zamonlarda ham muammolar yetarli bo'lgan. Lekin bu muammolar yechimi insonlarning bir-biriga bo'lgan diqqat-e'tiborida. Undan tashqari bizdagi yana bir katta muammo bu mamlakatdagi ishsizlik, aholini ish bilan ta'minlash. Ishsizlik muammosini hal qilish juda ko'plab mayda-chuyda muammolarning o'z-o'zidan yechilishiga olib keladi. Afsuski, butun dunyo, o'sha rivojlangan mamlakatlar ham bu muammoni hal qilolmay kelyapti. Sovet tuzumi yemirilgandan keyin O'zbekiston ham xuddi mana shu muammoning girdobiga tushib qoldi. Bu girdob borgan sari kuchayapti. Ayniqsa, qishloqlar, shaharlar, viloyatdagi juda ko'p joylar hozir mana shu ishsizlik girdobi ostida qolgan. Bundan yoshlar, ayollar, ishlashi zarur bo'lgan, oilani boqishi zarur bo'lgan odamlar qattiq aziyat chekayapti deydi u. Qishloqda, deysiz, ishga yaroqli 100 ta odam bo'lsa, shundan 80tasi bugungi kunda ishsiz. Muammolar ko'p. Sanasak oxiriga yetib bo'lmaydi. Ularning yechimini izlash lozim. Xulosa qilib aytganda, Odamlar dunyo qarashi nafaqat ularning dunyo haqidagi bilimlarida, balki ular bu bilimni qanday talqin qilishi, qanay xulosalar chiqarishi va qanday ish ko'rishida ham namoyon bo'ladi. Global muammolarni nafaat o'zimiz, balki butun dunyo bahamjihat va zudlik bilan hal qilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. K.Yaspers –“Tarix kurtaklari va uning maqsadi” - 1948
2. I.A.Karimov–“Yuksak ma'naviyat- yengilmas kuch”. Toshkent: Ma'naviyat – 2008
3. Erkayev A. “Ma'naviyat va taraqqirot”. Toshkent: Ma'naviyat – 2008
4. Otamuratov S – “Globallashuv va millat”. Yangi asr avlodi – 2008
5. Aminova.M, Ro'ziqulova.M – “Globallashuv asoslari”. Toshkent.